

DEĞERLENDİRMELER

Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı (Editörler: Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN – Yard. Doç. Dr. Metin ARIKAN), Kanyılmaz Matbaası, İzmir, Aralık 2005, XLIX + 863 s.

Türkoloji; Türk dili, Türk edebiyatı, Türk sanatı, Türk folkloru vd. bilim dallarıyla Türk tarihinin puslu devirlerinden geleceğin aydınlık devirlerine uzanan bir sonsuzluk ağacı gibi tüm Türk coğrafyasını ulu gölgesiyle serinletmektedir. Tarihin her devrinde bu ağaca su veren, aşılıyan ve yetiştiren birçok Türkolog olagelmıştır. İlk Türk soylu Türkolog ve folklorist olan Nikolay Federoviç Katanov¹'dan günümüze dek çok geniş Türk coğrafyasında binlerce Türkoloji sevdalısı bilim adamı yetişmiş, gerek saha gerekse masa başı mesailerıyla Türklük bilimine sayısız eserler kazandırıp bu ana disiplinin içindeki ara disiplinlerin muhteva ve biçimini de zenginleştirmişlerdir.

Türk folkloru alanında önemli hizmetlerde bulunup onlarca eserle bu bilime katkıda bulunanlardan biri de 2005 yılı itibariyle 60. yaşını kutladığımız Prof. Dr. Fikret Türkmen'dir. Altmışıncı doğum yıl dönümü nedeniyle Fikret Türkmen adına "*Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı*" adlı hem şekil hem de muhteva bakımından hacimli bir eser meydana getirilmiştir.

Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı 2005 yılının Aralık ayında basılmış olup son kısmındaki fotoğraflarla birlikte 912 sayfadır. Armağan, öğretim üyelerinden olan ve Prof. Dr. Fikret Türkmen'in dostu ve mesai arkadaşı olan Türk Dil Kurumu'nun eski başkanı Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun'un bir "*Sunuş*" yazısıyla başlamakta ve yazıda Prof. Dr. Fikret Türkmen'in gerek ilmi gerekse insanî özelliklerine bir dost gözüyle temas edilmektedir.

Bir diğer bölümde, Prof. Dr. Fikret Türkmen'in kurucusu ve müdürü bulunduğu Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü'nde araştırma görevlisi olan Ferah Türker ve yine aynı enstitüde doktora öğrencisi olan Bibigül Ospanalievayevanın Prof. Dr. Fikret Türkmen ile yaptıkları söyleşi bulunmaktadır. Bu söyleşiden sonra Prof. Dr. Fikret Türkmen'in tüm yayınları kronolojik sırayla verilmiştir. Prof. Dr. Fikret Türkmen'in yayınlanmış 10 kitabı, Türkçe ve yabancı dillerde yazılmış 97 makalesi, sempozyum-kongre-konferans-kolokyumlarda sunulan yine Türkçe ve yabancı dilde kaleme alınmış 113 bildiri, muhtelif ansiklopedilerde yazdığı 13 ansiklopedi maddesi ve kendisinden bahseden 7 kaynak eser bulunmaktadır. Bu bahsettiğimiz yayın listesinden sonra enstitü araştırma görevlilerinden Ferah Türker'in hazırlamış olduğu ve Prof. Dr. Fikret Türkmen'in yönettiği tezlerin ve özetlerinin bulunduğu bir diğer kısım gelmektedir. Prof. Dr. Fikret Türkmen'in danışmanlığında 1983 yılından itibaren 22 doktora tezi, 1979 yılından itibaren ise 29 yüksek lisans tezi yapılmıştır.

Bu tanıtım kısmından sonra "*Makaleler*" kısmını görmekteyiz. Armağan kitapta 84 makale bulunmaktadır. Türkolojinin farklı dallarında kaleme alınmış olan bu makalelerin ekserisi takdir edilecektir ki halk bilim (folklor) üzerinedir. Bunlardan başka Yeni Türk Edebiyatı, Türk Dili, Türk Tarihi, Türk Sanatı ve Türk Dünyası Jeopolitiği üzerine yazılmış makaleler de bulunmaktadır. Aşağıdaki sıralayacağımız makale isimleri Armağan kitaptaki sırasıyla verilmiştir. Halk bilimi üzerine kaleme alınmış makaleler ve yazarlarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

Doç. Dr. Mehmet Aça, *Türk İnanış ve Düşünüş Sistemlerinde Meyve* (s.11–22)

Ulanbek Alimov, *Kırgız Sözlü Kültür Geleneği ve Bu Geleneğin Temsilcileri* (s.29–43)

¹ Fikret Türkmen, "75. Ölüm Yıldönümünde Türk Soylu İlk Türkolog Nikolay Federoviç Katanov", *Türk Dili*, TDK Yayınları, S. 545, Ankara 1997, s.483–490.

- Dr. Minara Aliyeva Esen, *Lobnor ve Lobnorlar Üzerine* (s.45–47)
- Yard. Doç. Dr. F. Reyhan Altınay, *Yozgat Halk Müziği Hakkında Notlar* (s.49–54)
- Yard. Doç. Dr. Metin Arıkan, *Kahramanın Dönüşümü* (s.55–63)
- Yard. Doç. Dr. Mustafa Arslan, *Türk Destanlarında Evren Tasarımı* (s.65–74)
- Sarah G. Moment Atış, *A Young Âşık Yaşar Reyhanî Explains His Development As an Artist in a Traditional Oral Genre* (s.75–87)
- Arş. Gör. Bülent Bayram, *Kazak Folklorunda Ölüm ve Abay Yolu Romanına Yansımaları* (s.111–120)
- Prof. Dr. V.Y. Butanayev-Prof. Dr. İ.İ Butanayeva, *Hakas Halk Bilimi Araştırma Tarihi* (Akt. Ulanbek Alimov, s.143–147)
- Prof. Dr. Mustafa Cemiloğlu, *Çevreyi Algılama, Yorumlama, Adlandırma ve Sahiplenme Bağlamında Bursa Köy Adları* (s.149–154)
- Doç. Dr. İsmet Çetin, *Küroğlu'dan Köroğlu'ya Destan Kahramanı* (s.161–165)
- Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu, *Uluslararası Yüzyılyarısı Halkbilimi Sempozyumlarında Bir Türk Halkbilimci: Profesör Ahmet Adnan Saygun ve Tesirleri* (s.167–176)
- Dr. Aygerim Dıykanbayeva, *Türklerde Kısmet Açma Geleneği* (s.177–183)
- Arş. Gör. Pınar Dönmez Fedakâr, *Karakalpak Türklerinin Sözlü Halk Edebiyatında Bazı Şekil ve Türler Üzerine* (s.197–205)
- Yard. Doç. Dr. Muvaffak Duranlı, *Saha Türklerinde Halk Hekimliği İle İlgili Pratikler ve Bu Pratiklerin Değerlendirilmesi* (s.207–213)
- Prof. Dr. Ali Duymaz, *Kerem ile Aslı Hikâyesi ve Köroğlu Hikâyelerindeki Ortak ve Benzer Şiirler Üzerine Bir Değerlendirme* (s.215–223)
- Prof. Dr. Metin Ekici, *Türk Sözlü Geleneğinde Anlatıcılar ve Anlatmalar Arasındaki İlişkiye Art Zamanlı (Diyakronik) ve Eş Zamanlı (Senkronik) Bir Bakış* (s.225–229)
- Yrd. Doç. Dr. Selami Fedakâr, *Prof. Dr. Hadi Tillayevîç Zarifov (Hayatı ve Eserleri)* (s. 249–258)
- Burak Gökbulut, *Kazakistan Sahası Köroğlu Destanı İle Koblandı Batır Destanı'nda Aile ve Kadın Tipler* (s.259–275)
- Prof. Dr. İsmail Görkem, *Tahir Alangu'nun Folklor Anlayışı* (s.293–302)
- Prof. Dr. Nevzat Gözaydın, *Türk Folklorunda İletişimle İlgili Bazı Olaylar Üzerine II* (s.311–331)
- Arş. Gör. Mustafa Gültekin, *Uygur Halk Edebiyatında Fıkra Türü ve Seley Tohti Fıkraları* (s.337–348)
- Prof. Dr. Abdurrahman Güzel, *Birey, Toplum, Devlet İlişkisi ve Kutadgu Bilig* (s.357–360)
- Doç. Dr. Alimcan İneyet, *Naziğim Destanının Teşekkül Süreci Üzerine* (s.369–381)
- Dr. Gülnara İsmailova, *Türk Boylarında Ortak Mizah Türleri* (s.383–388)
- Hayrettin İvgin, *Bulgaristan Türk Halk Kültürünün Bir Sîması: Haydar Baba (Haydarî)* (s.389–401)
- Dr. Yaşar Kalafat, *Türk Halk İnançlarında Kurtla İlgili Yeni Tespitlerimiz* (s.403–407)

- Osman Karatay, *Kuzey Kafkaslardaki “Vlendur Bulgar” Halkı Üzerine* (s.419–428)
- Prof. Dr. Seyit Kaskabasov, *Kozi Körpeş Bayan Sulu* (s.429–432)
- Prof. Dr. Sulayman Turduyevič Kayıpov, *Van Kırgızlarının Ölön ve Dürö Türküleri Üzerine* (s.433–449)
- Doç. Dr. Serikkazı Korabay, *Duvlat Babatayuli ve Edebî Gelenek Devamlılığı* (Akt. Kairiya Sarkanbayeva, s.467–469)
- Prof. Dr. M. Öcal Oğuz, *Değişim: Kültürler ve Disiplinler* (s.475–477)
- Bibigül Osmanaliyeva, *Alpamış Destanının Başkurt, Kazak ve Özbek Varyantlarında Kadın Tipi* (s.479–486)
- Arş. Gör. Âdem Öger, *Alpamış ve Alıp Manas Destanlarında Kadın Tipleri ve Aile* (s.487–502)
- Öğr. Gör. Gürol Pehlivan, *Manisa Şehrinde Hidrellez* (s.537–567)
- Öğr. Üyesi Abdükerim Rahman, *Uygur Halk Şiirindeki Kalıplaşmış Semboller ve Anlamları* (Akt. Alimcan İneyet, s.569–583)
- Doç. Dr. Hayrettin Rayman, *Azerbaycan Kartalı Koca Azaplı'nın Poetikası* (s.585–600)
- Prof. Dr. Karl Reichl, *Edigü: Tarihî Kişilik, Destanların Kahramanı ve Ulusal Özleşmenin Karakteri* (s.601–608)
- Prof. Dr. Rahımjan Sağımbekuli, *Ustalık Sırları* (Akt. Kairiya Sarkanbayeva, s.609–610)
- Prof. Dr. Bilge Seyidoğlu, *Küçük Prens ve Peri Masalları* (s.631–633)
- Ahmet Süleymanov, *Kurdun Putlaştırılması ve Başkurt Etnoniminin Menşei Hakkında Rivâyetler* (s.635–638),
- Arş. Gör. Halil İbrahim Şahin, *Türk Destanlarında Kahramanın “Bahadır” Atıyla Buluşması ve Sınaşması* (s.639–647)
- Nail Tan, *Âşık Şeref Taşlıova Hayatı, Şairliği ve Hikâyeciliği* (s.655–666)
- Edit Tasnádi, *Macar Şair János Arany'nin Üç Şiiri ile Nasreddin Hoca Fıkralarının Yakınlığı* (s.667–677)
- Yard. Doç. Dr. Mehmet Temizkan, *Bektaşî Edebiyatının Birinci Dönemi ve Bu Dönemdeki Hâkim Temaları Üzerine Bir İnceleme* (685–693)
- Edward Tryjarski, *Chuvash and Buriats Depicted by Rev. Faustyn Ciecirsky at the Begining of the 19th Century* (s.695–701)
- Yard. Doç. Dr. Rabia Uçkun, *Gagauz Kaynaklarında Nasreddin Hoca* (s.707–713)
- Prof. Dr. Fatih Urmançe, *Tatar Mitolojisi Sözlüğü Üzerine* (Akt. Bülent Bayram s.715–725)
- Öğr. Üyesi Bi Xun, *Hoca Nasrettin ve Hint Hikâyeleri* (Akt. Alimcan İneyet, s.727–736) Dr. Hüseyin Yaltrık, *Rumeli'nin Türkleşmesi ve Serhat Türküleri* (s.737–745)
- Mustafa Yeniasır, *Mahtumkulu'nda Yeralan Dinî ve Tasavvufî Unsurlar* (s.747–750)
- Prof. Dr. Dursun Yıldırım, *XVIII. Yüzyıl Üçüncü Boyut Hikâyeciliği ve Beğ Böyreğ Hikâyesi Üzerine Notlar* (s.751–762)
- Prof. Dr. Kemal Yüce, *Türk Mitolojisi İle İlgili Bir Tabir; Tapduk* (s.763–766)

Görüldüğü üzere Türk Halk Bilimi ile ilgili yazılan makaleler çoğunluğu oluşturmakla birlikte diğer alanlarda da kaleme alınan makaleler bulunmaktadır. Yeni Türk Edebiyatıyla ilgili olanlar da şunlardır:

Dr. Tarana Abdullayeva, *Güney Azerbaycanlı Hiciv Ustası M.A. Mö'cüz Şebusteri ve "Molla Nasreddin" Geleneği* (s.3–10)

Arş. Gör. Ekrem Ayan, *Abay Yolu Romanı Üzerine Türkiye'de Yapılan Çalışmalar* (s.89–91)

Prof. Dr. Bilge Ercilasun, *Tutsak Romanında İç Gözlem* (s.231–237)

Yard. Doç. Dr. Ali Erol, *Türk Kültür Dünyasına Hizmetleri İle Abdulla Şaik Talıbzade* (s.239–247)

Arş. Gör. Baki Bora Hança, *Şiirlere Akseden Kazak Millî Uyanışı* (s.361–368)

Arş. Gör. İsmail Turan Kallimci, *Bir Kırgız Aydını: Kasım Tınıstanoğlu* (s.409–418)

Prof. Dr. –Emekli Öğretim Üyesi -Zeynep Kerman, *Gönül Hanım Romanına Göre Türk Coğrafyasının Yeniden Keşfi* (s.457–460)

Prof. Dr. Serik Kıyraev, *Özgürlük ve Kahramanlık Şairi* (Akt. Bibigül Ospanaliyeva, s.461–465)

Kairiya Sarkanbayeva, *Muhtar Avezov'un "Jetim" Hikâyesinin Tahlili* (s.621–626)

Prof. Dr. – Emekli Öğretim Üyesi - Umay Türkeş Günay, *Yirminci Yüzyıl ve Ârif Nihat Aşya* (s.703–706)

Türk Dili üzerine yazılan makaleleri ise şu şekilde sıralamak mümkündür:

Prof. Dr. Ağamusa Ahundov-Fikret Cahangirov, *Modallığın İfadesinin Analitik ve Sintetik Üsulları* (s.23–27)

İmre Baski, *Macaristan'daki Türk Hâkimiyeti Zamanından Kalma Osmanlı Türkçe Özel Adlar Üzerine* (s.93–109)

Doç. Dr. Şerif Ali Bozkaplan, *Atasözlerinin Yapı ve İşleyiş Biçimlerine İlişkin Bir Örnekleme Modeli* (s.135–141)

Prof. Dr. – Emekli Öğretim Üyesi - Manfred Götz, *Dilbilgisel Ulamların İşlevleri Üzerine Bir Deneme* (s.303–310)

Prof. Dr. Gürer Gülsevin, *Ağız Araştırması İncelemelerimizde Yaygınlaşmış Yanlışlar (I): "bu+ra" mı, "bu ara" mı?* (s.333–335)

Prof. Dr. – Emekli Öğretim Üyesi -Zeynep Korkmaz, *Eski Anadolu Türkçesinin Türk Dili Tarihindeki Yeri* (s.471–474)

Prof. Dr. İsmail Parlatır – Prof. Dr. – Emekli Öğretim Üyesi György Hazai, *Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesi Türkçe El Yazmaları Kataloğu ve Eski Bir Ferec Ba'de's-Şidde Nüshası Üzerine* (s.523–536)

Öğr. Gör. Erdoğan Saracoğlu, *Bir Kıbrıs Masalında Kıbrıs Ağız'nın Fonetik Özellikleri* (s.611–619)

Doç. Dr. Hatice Şahin, *Türkçede Zaman Belirleyicileri İle Kip ve Zaman Eklerinin Uyumu* (s.649–654)

Armağan kitapta dil ve onun oluşturduğu edebiyat ürünleriyle ilgili yazılan makalelerin yanı sıra Türk Tarihi ile alakalı yazılar da bulunmaktadır:

Dr. M. Vedat Gürbüz, *Birinci Dünya Savaşı Sonlarında Azerbaycan ve Türkistan'daki Ermeni Tedhiş Hareketleri* (s.349–355)

Doç. Dr. Turan Gökçe, *Anadolu'da "Kadı" İle İlgili Yer Adlarına Dair* (s.277–291)

Doç. Dr. Sándor Papp, *First Ottoman-Hungarian Contacts In The Balkans* (s.509–521)

Türk Sanatı ve Türk Jeopolitiği üzerine yazılmış makaleler ise şu şekilde sıralanmaktadır:

Doç. Dr. Yüksel Sayan, *Azerbaycanlı Bir Bilim İnsanı: Rasim Efendi ve Türk Sanatı Tarihine Katkısı Hakkında Düşünceler* (s.627–629)

Yard. Doç. Dr. Hülya Taş, *Bursa'da Kumaş ve İpekçiliğin Tarihi Gelişimi Üzerine Bir Araştırma* (s.679–684)

Uzman Kenan Doğan, *Dünya Petrol Kaynaklarının Kullanım Dağılımı Bağlamında Hazar Havzası Petrol Rezervlerinin Önemi* (s.185–196)

Arş. Gör. Bahadır Bumin Özarslan, *Avrupa Birliği'ne Katılım Süreci ve Türkiye* (s.503–507)

Prof. Dr. Mirfatih Zekiyev, *Millî Hareketin Amacı: Milleti Ayağa Kaldırma, Koruma ve Büyütme* (Akt. Bülent Bayram s.783–792)

Bu makalelerin ve yaptığımız tasnifin dışında Romanya'da bulunan bir Türk okulunun da tanıtımı bir makale şeklinde düzenlenmiştir:

Necati Çayırılı, *Kemal Atatürk İlahiyat ve Pedagoji Lisesi (Mecidiye-Romanya)* (s.155–159)

Yurtdışındaki Türkoloji çalışmaları ve tarihiyle ilgili de;

Uzman Zofie Yüksel, *Çek Cumhuriyeti'nde Türkolojinin Tarihi* (s.767–782) adlı bir makale mevcuttur.

Makalelerden sonra birçok bilim adamı ve yazarın Prof. Dr. Fikret Türkmen hakkındaki düşüncelerinin bulunduğu "*Prof.Dr. Fikret Türkmen Hakkında*" bölümü gelmektedir ki burada yazısı bulunan isimler sırasıyla şu şekildedir: Doç. Dr. Mehmet Aça, Dr. Minara Aliyeva Esen, Anar, Yard. Doç. Dr. Mustafa Aslan, Öğr. Gör. Kemal Boz, Prof. Dr. Mustafa Cemiloğlu, Dr. Harid Fedai, Prof. Dr. Gurbandurdu Geldiyev, Yazar Mustafa Gökçeoğlu, Prof. Dr. Figen Gürdöl, Prof. Dr. Toftiq Hacıyev, Doç. Dr. Alimcan İnyet, Okt. Yakup Kavas, Doç. Dr. Timur Kocaoğlu, Prof. Töre Mirzayev, Doç. Dr. Cabbar İşankul, Okt. Hayati Özbek, Prof. Dr. Murat Penjiyev, Dr. Fayzula Rahmankulov, Prof. Dr. Hayrettin Rayman, Prof. Dr. Karl Reichl, Okt. Sıtkı Sağlam. Bu değerli akademisyenlerin duygu ve düşünceleri yanında Prof. Dr. İsmail Yakıt, Prof. Dr. Fikret Türkmen'in altmışıncı yaşına şu tarihi düşmüştür:

*Dostumuzdur, kendisini pek severiz,
Altmışa gelmiş yaşı tebrik ederiz.
Dedi Yakut ona hem dilek, hem tarih:
"Fikret Türkmen, nice yıllar dileriz"*

Armağan kitabın son bölümü ise "*Prof. Dr. Fikret Türkmen'in Albümünden*" adını taşımakta; Prof. Dr. Fikret Türkmen'in 1960'daki Bursa Işıklar Askerî Lisesi'ndeki günlerinden 2005 yılına kadar olan 45 yıllık süreyi ölümsüzleştiren farklı coğrafyalardaki görüntüler bulunmaktadır.

Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı hakkında genel mahiyetli bilgiler verdikten sonra Armağan'da yer alan ve mekân darlığı nedeniyle sadece bazılarını değinebileceğimiz makalelere kısaca göz atmayı uygun bulduk.

Üzerinde durmaya çalışacağımız ilk makale Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu'nun "Uluslararası Yüzyılları Halkbilimi Sempozyumlarında Bir Türk Halk Bilimci: Profesör Ahmet Adnan Saygun"² adlı makalesidir. Çobanoğlu, bu makalesinde Türk kamuoyu tarafından daha çok bestekâr yönüyle bilinen Ahmet Adnan Saygun'un halk bilim konusundaki faaliyet ve görüşleri üzerinde durmakta; bunu yaparken de Saygun'un Indiana Üniversitesi'nin 21 Temmuz - 4 Ağustos 1950 tarihleri arasında tertip etmiş olduğu "Mid-century International Folklore Conference" (Uluslararası Yüzyılları Halkbilim Konferansı) katılmasını temel almaktadır. Bununla birlikte böylesine önemli bir konferansa katılan tek Türk olma sıfatına rağmen, bestekârimız için yapılan bibliyografyalarda bile bu bilgiye rastlanmadığını ve bunun çoğunlukla atlandığını belirtmektedir. Yukarıda ismini zikrettiğimiz konferans, birbirinden bağımsız dört sempozyum şeklinde gerçekleştirilmiş ve bu konferanslar topluluğuna Stith Thompson, Ake Campbell, Alan Lomax, Wolfram Eberhard, Sean O'Suilleabhain gibi devrinin ve zamanımızın önemli bilim adamları iştirak etmişlerdir.³ Bu önemli konferansa tek Türk olarak Ahmet Adnan Saygun katılmakla birlikte Türkiye'den Prof. Dr. Saygun ile birkaç yıl önce kaybettiğimiz meşhur Türkolog Andreas Tietze katılmıştır. Gerçekleştirilen sempozyumların ilki "Folklorun Derlenmesi"ne, ikincisi "Folklorun Arşivlenmesi"ne, üçüncüsü "Folklorun Kullanıma Hazır Hale Getirilmesi"ne, dördüncüsü ise "Folklorun Çalışılması"na ayrılmıştır. Ahmet Adnan Saygun ilk sempozyumda hiç söz almasa da ilk olarak ikinci sempozyumda söz alır. Bu sempozyum ve onun bünyesindeki seksiyonlarda devamlı surette görüşlerini bildiren Saygun, bahsedilen sempozyumlardan başka üniversitenin oditoryum salonunda verilen halka açık konferanslarda da görülmüş ve "Türk Halk Türküleri ve Halk Müziği" adlı bir konferans vermiştir.⁴ Özkul Çobanoğlu, Adnan Saygun'un tüm konferanslar boyunca tutanaklara geçmiş yedi konuşmasının olduğunu söyleyerek, Saygun'un fikirlerini iki başlık altında değerlendirir. Bunlardan ilki günümüzde geçerliliğini yitiren "otantiklik", "derlenen malzemenin radyoda yayınlanıp yayınlanmaması" ve "kitle iletişim araçlarından etkilenme" gibi tartışma konularıdır. İkinci başlıkta ise Özkul Çobanoğlu'nun değerlendirmesiyle, Adnan Saygun'un çağın son derece ilerisinde olan ve "Bağlam" (contex) ve "Sosyal zemini içinde folklor" (folklore in social base) şeklindeki fikirleridir ki bu fikirler dünyaca meşhur Amerikalı folklorist Alan Lomax'ın şöhret sahibi olduğu projesinin nüvesini oluşturmaktadır.⁵ Sonuç olarak ise, böylesine yoğun bir teorik birikimin neden daha geniş açılımı bir halkbilim çizgisine dönüştürmediğini sormakta ve bunun cevaplarından birini de acabasıyla birlikte, körler ülkesinin müthiş Türkleri olarak, her zaman yapıldığı gibi bir gözü görenin "kral" değil de "özürlü" veya "deli" muamelesiyle alaşağı edildiğini belirterek vermektedir.⁶

Kısaca tanıtmaya çalışacağımız bir diğer makale meşhur Hakas folklorist, tarihçi ve etnograf Prof. Dr. Viktor Yakovleviç Butanayev ve eşi Prof. Dr. İ.İ. Butanayeva'ya ait olan "Hakas Halk Bilimi Araştırmaları Tarihi"⁷ adlı makaledir. Butanayev bu makalede Hakas folkloru araştırma tarihini iki devre ayırmaktadır ki bunların ilki Rus Çarlığı Dönemi (18.-20. yüzyıl), ikincisi ise Hakas eyaletinin kurulmasından günümüze de olan süredir. Butanayev'in, birinci dönem içinde saydığı araştırmacılar İ.G. Gmelin, Y.İ. Lendenav, G.F. Miller ve H.E. Fischer gibi isimlerdir. Bir diğer isim de aslen Finlandiyalı olup Rus Çarı'nın emriyle 1840 yılında Sibiry'a gönderilen M.A. Kastern adlı araştırmacıdır

Kendisi "Hanza Beg" adlı efsaneyi derlemiştir. Ancak Butanayev bu ürünün, çarın emri altında çalışan biri tarafından derlenmiş olduğu için yerli halkın hayatıyla paralellikler taşımadığını düşünmektedir.⁸ Bir diğer grup araştırmacı ismi olarak da G.İ. Spasskiyy, A.P. Stepanov, N.S. Şukin ve N.A. Kostrov'u sayan Butanayev, Minusinsk Bölgesi müdürü ve prensi olan N.A. Kostrov'dan,⁹ bahderken, "Kızıl Tatarları" ve "Minusinsky Tatarlarının Yaşam Tarzı" adlı eserlerinde Hanza Beg ve Taganah Matır efsanelerinin özetlerini eksik metinler şeklinde olsa da bulunduğunu söylemiştir.

² Özkul Çobanoğlu, Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı, s.167-176.

³ Özkul Çobanoğlu, agm., s.168.

⁴ Özkul Çobanoğlu, agm., s.174.

⁵ Özkul Çobanoğlu, agm., s.174.

⁶ Özkul Çobanoğlu, agm., s.176.

⁷ Viktor Yakovleviç Butanayev, ve İ.İ. Butanayeva, Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı, s. 143-147 (Akt. Ulanbek Alimov).

⁸ Viktor Yakovleviç Butanayev ve İ.İ. Butanayeva, agm, s.143.

⁹ Viktor Yakovleviç Butanayev ve İ.İ. Butanayeva, agm, s.143.

Butanayev, Sibirya bölgesi araştırmaları için önemli bir isim olan V.V. Radlov'dan da bahsetmektedir. Butanayev onun için; onun yapmış olduğu Sibirya araştırmalarının bilimsel değerini ölçmek mümkün değildir, demektedir.¹⁰ Hakas Türkleri başta olmak üzere birçok Sibirya boyundan derlemeler yapan Radlov'un 1863'te Hakasya'da yapmış olduğu saha araştırmalarının zengin folklor ürünleri 1868'de "*Güney Sibirya ve Cunganar Bozkırlarında Yaşayan Türk Boylarının Halk Edebiyatından Örnekler*" adıyla yayınlanmış olan Radlov ilk defa folklor ürünlerinin temelini dayanarak Yenisey Kırğızlarıyla Sayan Altay ve Tanrı Dağları Türklerinin akraba olduklarını ortaya atmıştır.¹¹

Butanayev'in bu makalesinde ismini andığı ve bizim de bildirimizin başında ismini özellikle zikrettiğimiz Nikolay Federoviç Katanov bulunmaktadır ki Butanayev, Katanov için; günümüzde Hakas halk bilimi alanında araştırma yapmak için ilk başvurulacak çalışmalar ünlü Türkolog ve aydın olan Nikolay Federoviç Katanov'un çalışmalarıdır, demektedir.¹²

Sibirya halklarının birçok hususiyetinin araştırılmasında rejim muhalifi ve halkçı aydınların da payının büyük olduğunu söyleyen Butanayev, bu kişilerin içinde D.A. Klemens, F.Y. Kon, E.K. Yakovlev gibi isimleri saymaktadır.

Butanayev ve Butanayeva Hakas halk bilimi araştırma tarihinin ikinci safhasını Sovyetlerin iktidara gelerek Hakasya ilinin kurulmasıyla (1923) başlatır. Bu dönemde yaşayıp Butanayev'in bahsettiği isimler arasında řu isimler bulunmaktadır: 1920–1930 yıllarında N.P. Dırenkova Sayan-Altay Türklerinin folklor, filoloji ve etnografisi ile ilgili geniş bir malzeme toplamıştır.¹³ Dırenkova bir halkın tarihini öğrenmenin en iyi yolunun halk bilimi ürünlerine başvurmak olduğunu söylemektedir.

1944 yılı Hakas kültürünün tarihi seyri için önemli bir dönüm noktasıdır ki bu senede "*Hakas Dili, Edebiyatı ve Tarih İlmî Araştırmaları Enstitüsü*"nde yetenekli anlatıcılar tespit edilmeye, folklor ürünlerinin belirlenmesi için heyetler kurulmaya, kaynak kişiler ile ilgili toplantılar düzenlenmeye başlanmıştır ki günümüze gelinceye dek V.İ. Domojakova, M.İ. Borgoyakov, D.İ. Çankov, T.G. Taçayeva, U.N. Kirbijakova, K.M. Pataçakov, V.E. Maynagaşeva, P.A. Troyakov, V.Y. Butanayev gibi isimler önemli çalışmalara imza atmışlardır. Butanayev bu isimlerden özellikle V.İ. Domojakova'dan bahsederek onun "*Alptig Nımahtarı*" (Kahramanlık Anlatıları)ve "*Hakas Çonnın Nımahtarı*" (Hakas Halk Masalları) adlı kitaplarını ve diğer makalelerinden bahseder.¹⁴ Bu isimlerden bir diğeri olan Türkolog M.İ. Borgoyakov'un "*XVII.-XVIII. Asır Hakasların Ortaya Çıkışı ve Tarihi Efsaneler*" adlı eserinde geçen: "Yerli Hakas halkının kültürel mirasının kaynağı orta asır Kırğızları ile sıkı bağlantılıdır."¹⁵ ifadesinden, Butanayev özellikle bahseder. Bu bağlamda Butanayev'in değindiğı bir diğer araştırmacı ise M.A. Ungviskaya ve 1972'de yayınlamış olduğu "*Hakas Halkının Poetik Gelenegi*" adlı monografik çalışmasıdır. Bu çalışmadaki "*XIII-XVII. Yüzyıl Mođol-Cunganar İstilaları Dönemindeki Tarihi Kahramanlık Destan ve Efsaneleri*" kısmında bulunan ve Tasha Matır, Sibdey ve Sibe, Koten Han, Abahay Pahta ve İr Tohçın gibi efsanelerin incelenmesinden sonra varılan sonuç Hakasların Yenisey Kırğızları ile genetik bir bağı olduğudur.¹⁶ Butanayev'in bu makalede son olarak üzerinde durduğu, M.A. Ungviskaya'nın mezkûr eserinde geçen tür ve şekil meselesidir. Ungviskaya, türleri "*Tarihi kahramanlık efsaneleri*" (nazım-nesir karışık) ve "*Kısa tarihi efsaneler*" (genelde nesir) olarak vermektedir. Ancak Butanayev halk arasında böyle bir tasnifin bilinmediğini ve her ikisine de "*Kipçoooh*" yani efsane adının verildiğini söyler ve Hakas tarihi kahramanlık destanlarının varlığını kesin olarak kabul etmeyip Ungviskaya'nın ikiye ayırdığı efsaneleri nesir şeklindeki masalsı anlatılar olarak kabul eder.

¹⁰ Viktor Yakovleviç Butanayev ve İ.İ. Butanayeva, **agm.**, s.144

¹¹ Viktor Yakovleviç Butanayev, ve İ.İ. Butanayeva, **agm.**, s.144

¹² Viktor Yakovleviç Butanayev ve İ.İ. Butanayeva, **agm.**, s.144

¹³ Viktor Yakovleviç Butanayev ve İ.İ. Butanayeva, **agm.**, s.145

¹⁴ Viktor Yakovleviç Butanayev ve İ.İ. Butanayeva, **agm.**, s.145

¹⁵ Viktor Yakovleviç Butanayev ve İ.İ. Butanayeva, **agm.**, s.146

¹⁶ Viktor Yakovleviç Butanayev ve İ.İ. Butanayeva, **agm.**, s.146-147

Son olarak bahsedeceğimiz makale ise emekli öğretim üyesi Prof. Dr. Zeynep Korkmaz'a aittir. Sayın Korkmaz, Armağan'da yer alan *Eski Anadolu Türkçesinin Türk Dili Tarihindeki Yeri*¹⁷ adlı makalesinde öncelikle Eski Anadolu Türkçesi veya Eski Türkiye Türkçesi adı verilen yazı dilinin mekân ve zaman belirlemesini yapmış; Eski Anadolu Türkçesi'ne kadarki Oğuzcanın tarihi devrini *VI-XI yüzyıllar arasındaki dönem* ve *XI-XIII. yüzyıllar arasındaki alt dönemler* olarak iki ana başlık altına almıştır.¹⁸ Bahsedilen ilk tarihi devirde Oğuz Türklerinin yerleşim bölgelerini verdikten ve tarih sahnesinde Anadolu'ya gelinceye kadar önemli bir yere sahip olmalarına rağmen Oğuzcanın aynı vurucu etkiyi gösteremediğini belirtmiştir. XI-XIII. yüzyıllara gelindiğinde ise Oğuzların Orta Asya'daki varlıklarını daha da güçlendirdiklerini söyleyen Korkmaz, Oğuzların yerleştikleri şehirleri önemli birer kültür merkezi haline getirdiklerini Divanü Lûgati't-Türk'ün müellifi Kaşgarlı Mahmud'un aynı adlı eseriyle delillendirmektedir. Bahsedilen yüzyıllar aynı zamanda Oğuz Türklerinin doğudan batıya doğru hareketlenmelerinin de başlangıç tarihlerini oluşturmaktadır. Bu hareketlenmelerin önemli bir yer teşkil ettiği, Kaşgarlı Mahmud'un mezkûr eserinde Oğuzlardan ve Oğuz Türkçesinden sıkça bahsetmesinden de anlaşılmaktadır.¹⁹ Oğuz Türkçesinin geçirdiği ikinci tarihi gelişme süresini, Zeynep Korkmaz, XII-XIII. yüzyılları kapsayan devir olarak gösterir ki yazılış tarihleri kesin olmayan ancak dil yapıları bakımından yukarıda bahsettiğimiz asırlar içerisinde değerlendirilebilecek eserler Oğuzcanın XII-XIII. yüzyıllarda Karahanlı yazı dilinden Oğuzca temelinde bir yazı diline doğru yol alma mücadelesi gösterdiğini söylemektedir.²⁰ Bununla birlikte eserler temel alındığında görülen ve o devir Oğuzcasının "*Olga bolga dili*" şeklinde karışık dillilik özellikleri göstermesi konusunda ihtiyatlı yaklaşan Zeynep Korkmaz, bazı araştırmacıların bu görüşü kabul ederken bazılarının kabul etmediğini söyledikten sonra kendi düşüncelerini yine bir makalesine²¹ gönderme yaptığı için uzun uzadıya belirtmemiştir.

Sayın Korkmaz üçüncü dönemi ise Oğuzların Orta Asya'dan uzak bir coğrafi bölgede, yani Anadolu'da bağımsız bir devlet kurduktan sonra (M.S. 1077), XIII. yüzyıl sonlarından başlayarak oluşturdukları Eski Anadolu Türkçesi dönemi olarak alır.²² Bu dönemde din, bilim, diplomatik ve medrese dilinin Arapça, edebiyat ve divan dilin ise Farsça ağırlıklı olduğunu söyleyerek Türkçenin, bu diller arasında bir kurtuluş mücadelesi verdiğini söylemektedir. Ancak bu durum Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılmasından ve Anadolu Beylikleri döneminin başlamasından sonra tersine dönmüş, özellikle Karamanoğlu Mehmet Bey'in meşhur fermanı Türkçenin kullanılması konusunda resmi bir dayanağa ve güvenceye kavuşmuştur. Bu devirden itibaren vuku bulan sosyal ve siyasî olayların neticesinde Sayın Korkmaz, Oğuz Türkçesinin VI. Yüzyıldan XIII. yüzyıl sonlarına kadar uzanan birbirinden farklı iki sürecin oluşturduğu belirsizlikten ve tarihin sisli perdesi altında eriyip kaybolmaktan kurtulduğunu; Doğu Türkçesinden ayrı, kendine özgü şekil ve işlev dallanmalarına uğramış zengin bir dil yapısı ile dil tarihindeki özel yerini aldığını söyler.²³

Makalenin sonuç bölümünde ise Eski Anadolu Türkçesi'nin bağımsız ve zengin bir dil haline gelmesinden sonra Oğuz-Türkmen kolunun dallanmalarında çığır açmış, Osmanlı Türkçesi, Kırım Osmanlıcası, Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi ve Gagavuz Türkçesi gibi kolları içine alan Güney-Batı Türk lehçeleri grubuna kaynaklık etmiştir. Bunun yanında fonetik, morfolojik, leksikolojik açıdan klâsik Doğu Türkçesinden büyük ölçüde ayrılmıştır. Anadolu'ya olan göçler sırasında Oğuz'un 24 boyundan 23'ünün ve bunun yanında Kıpçak vb. etnik unsurlarının da yer alışı birtakım ağız ayrılıklarına da neden olmuştur.²⁴

¹⁷ Zeynep Korkmaz, **Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı**, s. 471-474.

¹⁸ Zeynep Korkmaz, **agm**, s.471.

¹⁹ Zeynep Korkmaz, **agm**, s. 472.

²⁰ Zeynep Korkmaz, **agm**, s.473.

²¹ Zeynep Korkmaz, "Oğuz Türkçesinin Tarihi Gelişme Süreçleri ve Divanü Lûgati't-Türk", **Türk Dili**, S.570, Haziran 1999, s.459-470.

²² Zeynep Korkmaz, "Eski Anadolu Türkçesinin Türk Dili Tarihindeki Yeri", **Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı**, s.473.

²³ Zeynep Korkmaz, **agm**, s.473.

²⁴ Zeynep Korkmaz, **agm**, s.474.

Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı'ndaki makalelerin isim ve muhtevalarına baktığımızda Türk Dünyası'nın bir bütün içinde ele alındığını görmekteyiz. Balkanlar'dan Anadolu'ya, Kafkaslar'dan Türkistan'a, İdil-Ural'dan Sibiryaya coğrafyasına dek tüm Türk kültürü unsurlarına ait örnek ve çalışmaları edebiyat, dil, tarih ve sanat penceresinden izleyebilmekteyiz. Zaten Prof. Dr. Fikret Türkmen'in kurucusu bulunduğu Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü'nde yapılan tüm çalışmalar da Türk Dünyası'nın kültürel birliğinin sağlanması yönünde ilerlemektedir.

Yukarıda genel hatlarıyla içeriğinden ve bazı makalelerinden bahsettiğimiz *Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı* gerek Türk Dünyasındaki gerekse diğer dünya ülkelerindeki Türkologların değerli makaleleriyle bezenmiş bir eserdir. Armağan, aynı zamanda, Türkiye'de çıkarılan diğer armağan kitaplara nazaran zengin içeriği ve hacmi bakımından farklılık göstermektedir.

Erhan AKTAŞ*

* Arş. Gör., Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü.